

Omslag af Mads Stage.

1960'erne

Dette er det mest velhavende årti i vor kulturhistorie, hvor fremskridtet først og fremmest kunne noteres inden for den materielle sektor. Kassations-samfundet som vi ikke ventede skulle komme så hurtigt, er pludselig en realitet.

Ikke alle accepterer udviklingen. Nogle finder at den slet ikke berører de områder, de værdsætter højere end den merkantile vækst – og studenteroprøret udbryder. Samtidig groer blomsterbørnene frem i USA og slår rod i Europa.

I løbet af dette årti opleves noget helt nyt i den grafiske verden i form af en hektisk pjece-plakat- og bogvirksomhed, som slet ikke følger de traditionelle produktionskanaler – *den alternative tryksag* skabes til unge og af unge, der ofte var uden faglig baggrund. Hindbærbrus og kragetæer, som var bøger, blir solgt fra en barnevogn på Strøget.

Hvad stiller komitéen op i denne situation? Den er afventende. De sidste år i 60'erne blir situationen alvorligt drøftet. Noget af det bedste af det alternative blir indkaldt, men sjældent udvalgt.

Det var ikke fordi det var anderledes og ofte med et anarkistisk anstrøg, men i mange tilfælde var en manglende faglig viden årsag til, at man negligerede eller ligefrem distancerede sig fra noget, man troede var formalisme med et resultat, der set fra læserens synspunkt ikke var godt nok, hvor spændende det end tog sig ud.

I de bedste tilfælde førte det antitraditionelle til nye løsninger, ofte påvirket af en snæver økonomi, nye teknikker og trykmetoder. Meget af dette blev optaget i den »almindelige« bogproduktion. Først i digte der normalt hurtigst viser nye signaler.

Publikationer udsendt i slutningen af dette, begyndelsen af næste årti forklarer det basale i skrift, grafisk proces m.m. og »Bogvennen« bringer artikel om behandling af skrivemaskineskrift. Dette sker ikke for at lokke det alternative ind i traditionens fold, men for at forbedre produktionen i læserens interesse.

Det tjener komitéen til ære, at den allerede i 1947 udvalgte en bog lavet af vor ældste, stadig fungeren-

de alternativist: Broby Johansen: *Den danske Billedbibel*. I forordet til 1962 udvælgelse omtales det nye utraditionelle og fængende i skolebøgerne, hvor Broby Johansen gøres til fadder for den nye retning, før det alternative blev det almindelige.

Det er et nogenlunde roligt årti inden for den traditionelle sektor; men nye trykprocesser er så langsomt ved at overtage en væsentlig del af markedet, uden at dette bemærkes i dette årtis forord.

Offset var en gammelkendt teknik og optræder allerede i tidlige udvælgelser, men var begrænset til specielle opgaver som omslag og særligt krævende farvebilag, som de fleste da endnu mener, at bogtryk med klichéer kan klare bedre.

Men i dette årti nærmer offsetopgaverne sig de 15%, oftest i forbindelse med bogtryk.

Skriftvalget fordeler sig nogenlunde som i de forrige årtier. Der optræder en ny grotesk, Helvetica, der efterhånden skal blive helt dominerende; endnu dog heldigvis begrænset til overskrifter og notestof. Siden opleves den som brødtekst, og er i adskillige tilfælde mindre læselig end antikvaskrifterne. I 60'erne er 8 af de udvalgte bøger sat med håndsats, men i en bog optræder Photon filmsats i en anden Letra-Set: gnidebogstaver.

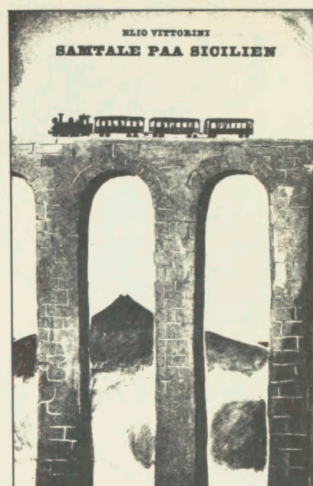
Vi skal høre mere om alt dette i de følgende årtier.

1960'erne viser mange smukke eksempler på ikke illustreret skønlitteratur og Gyldendals *Tranebøger* indtager en dominerende plads blandt pocketbooks.

Det er derimod et stille årti for den illustrerede skønlitteratur, men Jane Muus viderefører vor fine træsnittradition og Lars Bo kommer til fra udlandet.

Den illustrerede faglitteratur viser mange fine, stramme layouts med et smukt forhold til emnet såsom et mestertryk: Erik Lassens: *Ske, kniv og gaffel* (1960) tilrettelagt af Ellegaard Frederiksen, der også har æren for *Engelhardt-bogen* (1965) – og Thejls trykker *Frimærker, folk- og filateli* (1969) med 38 farver i bogtryk.

Ofte optræder i udvælgelsen af børnebøger den nye og utroligt produktive børnekunstner i ordets bedste mening, Ib Spang Olsen; men Nefzouis: *Den*

Omslag, Helge Refn, 1941, i. u.

duftende have, som måske nærmere er for voksne, bliver ikke udvalgt, skønt Spang Olsen som en af de få, her viderefører fransk illustrationstradition, når tegningerne er bedst.

Det er et fint årti for skolebøger. Det første skolestof gøres venligere for de mindste og det tunge begribeligt for de ældste.

En oplagt idé – hvis man er så begavet at få den, at lade *Ske, kniv og gaffel* betemme bogens format. Billederne går »ud over formatet; d.v.s. til kant, så servicet blir smukt præsenteret, som ved et dækket bord. Ellegaard Frederiksen har, bistået af forfatteren, realiseret idéen, 300/150 mm. 1960.

47 *Det engelske normalbestik*

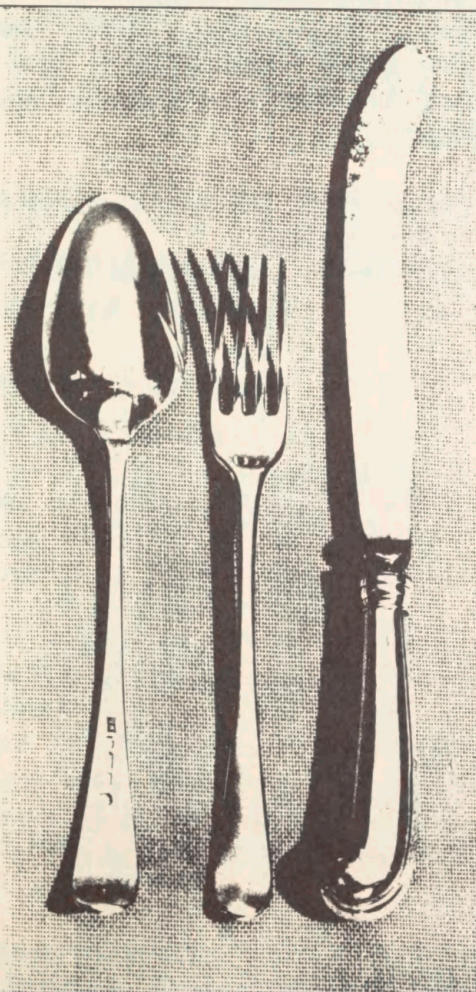
1:1

London 1785. Mestre: John Wren (skeen), Thomas Northcote (gafflen).

Til den gengivne spiseske og gaffel kan føjes en dessertske og gaffel samt en teske, alle London-arbejder fra 1785. Kniven er formentlig et Sheffield produkt fra samme tid, og hører ikke med, men er lagt ved, fordi det er den model, som passer bedst til de øvrige bestikdele.

Det er det engelske normalbestik, »Old English«-mønsteret, i sin enkle, glatte udførelse, grundtypen for de fleste engelske spisebestik fra det 18. århundrede til nutiden. Rottehalen på lallets bagside er afløst af en tungformet forstærkning, og skaftenden er nedbøjet; gaffel firegrenet med opbøjet skaftende. Dette mønster er ejendommeligt for England og helt forskellig fra det særlige franske bestikmønster i det 18. århundrede, som bygger på det såkaldte violinskaft.

Knife, fork and spoon. London 1785. Maker (fork): Thomas Northcote and (spoon): John Wren. The knife was probably made in Sheffield. "Old English" pattern – the ends of the fork and spoon are turned up and down respectively. A typical English pattern far removed from the Continental (French) taste for fiddle-shaped handles.

Kunstinstrumuseet

IKKE ILLUSTRERET SKØNLITTERATUR

Simone de Beauvoir: De skønne billeder.

Forlag: J. Vinten (1969). Tilrettelægning: Finn Bro-løs. Bogtryk: Poul Kristensen, Herning. Skrift: Li-notype Janson. Bogbinderi: Povl Kristensen, Her-ning. Klichéer: Illustrationsanstalten.

Martin A. Hansen: Høstgildet og andre Fortællinger.

Forlag: Gyldendals Tranebøger, Gyldendal (1960). Tilrettelægning: Austin Grandjean. Bogtryk: Krohns Bogtrykkeri. Skrift: Intertype Baskerville. Bogbin-deri: Niels Badens Eftf. Klichéer: Kondrup & Ras-mussen.

Hans-Jørgen Nielsen: Output.

Forlag: Borgens Forlag (1967). Tilrettelægning: Hans Jørgen Nielsen. Bogtryk: Vald. Pedersen. Skrift: Linotype Caslon. Bogbinderi: Michaels Bog-binderi.

Thomas Moore: Om den bedste statsforfatning og om den nye ø Utopia.

Forlag: Scripta ved Viggo Naae (1968). Tilrettelæg-ning: Viggo Naae. Bogtryk: Henry Thejls. Skrift:

Udstillede bøger
fra 1960'erne

Om
den bedste statsforfatning
og om den nye ø

UTOPIA

En i sandhed gylden lille bog,
lige så nyttig som fornøjelig
af den berømtlige og veltalende mand

THOMAS MORE

borger og sherif
i den prægtige by London

Thomas Moore: *Utopia* har spillet en rolle i bogens historie. Baskerville satte den i en rus af oplysningsfilosofi og nye skrift- og trykmetoder.

Mon det ikke er helt bevidst, at Viggo Naae i den fremragende Scripta-serie behandlede det samme stof, og gjorde det så djærvt, at man vover at drage sammenligninger, 300/230, 1968.

skilling, ganske som de upeleerede gæster der ved værtsens bord lader alle gode retter viderføres fuld retfærdighed, for så at gå næste hjem uden så meget som en tak til den der har beværtet dem. Fokker skulle stå i den der vil sætte sig i uldgift og holde glæde for folk med så kære gæster, så afgørende smag - og så utaknemmelige hører!

Hvorem alting er, min kære Peter, så gør hvad jeg har bedt dig om med hensyn til Hythlodæus' Bagefæjer er jeg jo stadig frit salter og kan beslutte hvad jeg vil. Nu da jeg har ofret så megen tid og moeite derpå, og det er for sent at komme på bedre tanker, så vil jeg, hvis Hythlodæus giver sit samtykke, hvad udgørelsen angår følge mine venner, og først og fremmest det råd. Lev vel, hjerteske Peter, tillig med din udmærkede hustru, og behold mig i din venelike sådan som jeg beholder dig i min, jo længere jo varmere.

Den ypperlige mand
Raphael Hythlodæus
beretning om den bedste
statsforfatning

Kong Henrik, den Ottendede*, den uoversættelige, prydede med de ypperste fyrstelige dyder, havde fornøjelig nogle ret betydningsfulde ordsmål med Kattilens fyrste, hans høje adle Karl. Til at forhandle om og blænde dem sendte han mig som gesandt til Flanderns i følge og fællesskab med den uforlignelige Cutberth Tunsall, hvem han nys til alles overrættelse glæde har gjort til skatmester. Om denne mands pris tier min pen, ikke af frygt for at vore uoverdødelige venelike skal Læse et skær af flyktneri over mine ord, men fordi hans karakter og lærdom er så fremragende at jeg ikke kender værdige ord derfor; og jo mere lærdt og besømmet hans navn er, des mere anstår det mig at tie, for at jeg ikke, som det hedder i ordproget, skal opføre solem med en lygte.

I Brugge traf vi efter skæle sammen med dem som af deres frygte var blevet beskåret til forhandlere, ypperlige mænd alle sammen. Som delegationens leder og overordnede fungerede den fortræffelige borgmester i Brugge, men dens ordførere og egenlige hoved var provsten i Cassel*, Georg van Thelmecke**, hvis velalendhed

i lige grad berode på høj uddannelse og naturen gæver, dertil var hans viden retskyldig. I forhandlingerne var hans smidig og kløgsom som få, både ved sit lysende nemme og sin mangefarvede erfaring. Da vi efter forskellige sammekomster ikke nåede frem til enighed om visse punkter, tog delegationen stikket med os for nogle dage, så det drog til Bruxelles for at erfare fyrstens egne høje vudomend. Det traf sig da så at jeg begav mig til Antwerpen, og under mit ophold der fik jeg forskellige besøg, men intet så kærkomment som besøget af Peter Giles. Han er født i Antwerpen og rydte der stor tillid og anseelse, således som han højest grad fortjener det, om denne unge mands alle karakter og grundige lærdom er ingen ord for stærke; han er åben og ligetil i sin adfærd overfor alle, og med sine venner så varmhyret, venosalt, tro og oprigtig hengiven at man skal lide længe efter hans mæge. Hans beskedenhed er sjelden, så vidt skøn er ham fremmed, hønsig sindelighed præger ham i alle måder. Men ikke mindst er hans tale så belevet og krydret med godslidende val og læne at hans smukke ordskab og yndfærdige pauser for en stor del fik mig til at glemme savnet af mit fædreland og min hjemlige ære, min hustru og mine børn, som jeg dog ellers længtes så inderligt efter - thi jeg havde nu været hjemmefra i over fire måneder.

Da jeg en dag havde været i St. Maries kirke, et bygningsværk hvis skønhed med

rette er højt beundret, havde overværet gudstjenesten og ved mensens skatning ville vende tilbage til mit herberg, ser jeg ham i samtale med en ældre fremmed mand, med et vridt ansigt, lang skæg og en kappe der skleden til over hans skuldre, så han efter sit hele udseende mindede mig om en skipper. Da Peter fik sig på mig, kommer han hen og hilser på mig, og aders at afvænte så siger han mig til søde og spørger: »Ser du ham's og samtalig nikkede han med den fremmede han havde tal med, jeg skulle netop til at forestille ham for dig fortalte han. Han skal være mig velkommen svarede jeg. «For din skyld». «Tværriimod» siger Peter, »hvis du kendte manden, ville du bøde ham velkommen for hans egen skyld, for i hele verden lever ikke et menneske som har hans lige til at fortælle om skænske folk og lande, en kandskab som jeg ved du er meget begærlig efter.«

«Deri har du ikke gættet fejl» svarer jeg. «for straks ved første øjekast bemærkede jeg at manden er slæppe» «Der tog du storlig fejl» siger han, «for sejt gør han ganske vist, men ikke som en Palmarius**, men som en Olympus eller snarere Platon, Raphael der - for det hedder han, og til efternavn: Hythlodæus - er ikke ukendt i latin og særdeles kyndig i græsk, når han har beskæftiget sig vrigere med det sidste end med det første beror det på at han helt havde hellet og bløst, hvorem der på latin, som han er klar over, ikke foreligger noget udtryk af betydning høret

ved han efterligner smeden, der trækker det varme jern ud af ilden og kaster det i koldt vand.

Den forførende stilling. — Kvinden ligger på sin ryg, og manden ligger på knæ mellem hendes ben, som han enten kan holde under sine arme eller lægge på sine skuldre. Han kan holde hende om livet eller om armene.

De ovennævnte beskrivelser giver et større antal stillinger, end man i almindelighed har brug for; men det store antal vil hjælpe de mennesker, der erfarer vanskeligheder ved at gennemføre nogle af dem, til at finde dem, der passer dem bedst og giver dem mest glæde.

Jeg har ikke fundet det nødvendigt at omtale de stillinger, der synes mig umulige at fuldbyrde, og hvis nogen skulle synes, at der er for få forslag, er det hans egen sag at opfinde nogle flere.

Det er ubestrideligt, at inderne har overvundet enorme vanskeligheder i stillinger for samleje; det følgende er et eksempel:

Kvinden ligger på ryggen, og manden sidder ovenkrævs over hendes bryst med ansigtet mod hendes fødder. Han bøjer sig nu forover og løfter hendes lår, til hendes hemmelige dele er overfor hans lem, som han fører ind.

Som du ser, er denne stilling vanskelig at gennemføre og meget trættende. Jeg tror, at den kun er gennemført i tanken eller på et billede. Hvad angår de metoder, jeg allerede har beskrevet, kan de kun bruges af mennesker, der ikke på nogen måde er vanskabte.

Jeg vil nu behandle parring mellem mennesker, der er vanskabte eller meget fede. Først vil jeg tale om et tilfælde med en mager mand og en fed kvinde.

Hvis manden ønsker at ligge på siden, lægger han kvindens øverste ben oven på sin egen krop over livet og bruger hendes underarm som hovedpude. Han må lægge en pude under sin bagdel for at hæve sit lem i passende højde i overensstemmelse med, hvor tykke kvindens ben er.

Men hvis kvinden er usædvanlig tyk, er det bedst at lade hende ligge på ryggen og trække sine ben op imod kroppen; manden sætter sig på hug foran hende og holder fast på hende, så godt det lader sig gøre. Han må passe på ikke at trække hendes lår henover

87

Sheik Nefzoui: *Den duftende have* betrædes oftest om natten – så smukt beskrevet af Ib Spang Olsen i lithografkridt, 235/150 mm, 1965, Hans Reitzels forlag, i.u.

Monotype Spectrum. Bogbinderi: Petersen & Petersen.

ILLUSTRERET SKØNLITTERATUR

H. C. Andersen: *Udvalgte Eventyr.*

Illustration: Povl Christensen. Tilrettelægning: Torben Smistrup. Forlag: Gyldendal (1969). Bogtryk: Det Berlingske Bogtrykkeri. Skrift: Monotype Baskerville. Bogbinderi: Gyldendals Forlagsbogbinderi.

Knud Holten & Morten Bo: *Findes der en ridder i orange?*

Forlag: Lund & Jacobsen (1968). Tilrettelægning: Poul Erik Lykkegaard, Søren Jørgen Lund og Finn Jørn Jakobsen. Bogtryk: Bøhm Offset. Skrift: Letra-set Compacta Bold. Bogbinderi: Missionsbogbinderiet.

Robert Jacobsen: *Nye relieffer.*

Illustration: Forfatteren. Forlag: Hasselbalch (1964).

Tilrettelægning: Ejner Johansen. Bogtryk: Krohn Bogtrykkeri. Skrift: Monotype Univers. Bogbinderi: Jacob Baden. Klichéer: Illu-grafia.

– men man kan ikke binde ånd. Digte fra besættel-
sestiden, udvalgt af Jens Schoustrup Thomsen.

Illustration: Jane Muus. Forlag: Grafisk forlag (1965). Tilrettelægning: Jane Muus. Bogtryk: Det Berlingske Bogtrykkeri. Skrift: Linotype Gensch. Bogbinderi: Marius Andersen.

Franz Kafka: Et kejserligt budskab, og ni andre
prosastykker.

*Illustration: Lars Bo. Forlag: Gyldendal (1960). Tilrettelægning: Austin Grandjean. Bogtryk: Gyl-
dendals Forlagstrykkeri. Skrift: Granjon. Bogbinde-
ri: Gyldendals Forlagsbogbinderi.*

ILLUSTRERET FAGLITTERATUR

Arne Karlsen: Møbler tegnet af Børge Mogensen.
*Forlag: Arkitektens Forlag (1968). Tilrettelægning:
Arne Karlsen. Bogtryk: Det Berlingske Bogtrykkeri.
Skrift: Monotype Baskerville. Bogbinderi: Jacob
Badens Eftf., Mogens Wille. Klichéer: Bernh. Mid-
delboe.*

Erik Ellegaard Frederiksen: Knud V. Engelhardt.
*Forlag: Foreningen for Boghåndværk og Arkitek-
tens forlag (1965). Tilrettelægning: Erik Ellegaard
Frederiksen. Bogtryk: Det Berlingske Bogtrykkeri.
Skrift: Monotype Baskerville. Bogbinderi: Jacob
Baden. Klichéer: F. Hendriksens Eftf.*

Erik Lassen: Ske, Kniv og Gaffel.
*Forlag: Høst og Søn (1960). Tilrettelægning: Erik
Ellegaard Frederiksen. Bogtryk: Langkjærs Bog-
trykkeri. Skrift: Monotype Baskerville. Bogbinderi:
Jacob Baden. Klichéer: Bernh. Middelboe.*

Frimærker, folk og filатели. Red. Jørgen Juel Ran-
ten, Gunner Lundegaard Nielsen, Helge Nielsen.
*Forlag: Henry Thejls (1969). Tilrettelægning: Henry
Thejls. Bogtryk: Henry Thejls. Skrift: Monotype*

I miniformat, 110/116 mm udgav
Fischers Forlag fra 1942 de sig
årligt formerende Fluer af Ro-
bert Storm Petersen i.u.

*Af alle Bøger vil jeg helst illustre-
re Telefonbogen –
den er saa fuld af Typer.
Storm P.*

Spectrum. Bogbinderi: Gornitzka. Klichéer: Bernh. Middelboe.

Ole Højrup: Landbøkvinden. Rok og Kærre. Grovbrød og Vadmel.

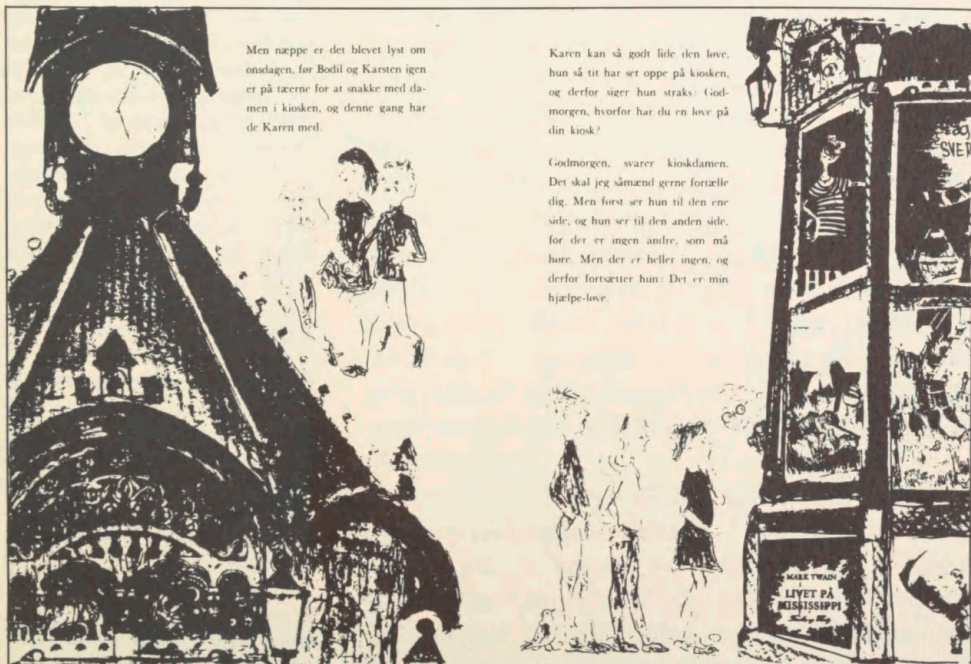
Illustration: Povl Abrahamsen. Forlag: Gads forlag (1964). Tilrettelægning: Povl Abrahamsen. Bogtryk: Philips Bogtryk. Skrift: Intertype Baskerville. Bogbinderi: Jacob Baden. Klichéer: Sørensen & Jahn

LÆRE- OG HÅNDBØGER

Vagn Andersen & Jørn Nerup: At studere medicin. Forlag: Munksgaard's forlag (1967). Tilrettelægning: Michael Clante. Bogtryk: Poul Kristensen, Herning. Skrift: Linotype Garamond. Bogbinderi: Poul Kristensen, Herning. Klichéer: Illu-Grafia.

H. Skov & Chr. Lausen: Deutsch. Bind I. Illustration: Thora Lund. Forlag: Gyldendal (1961). Tilrettelægning: Mogens Poulsen. Bogtryk: Andelsbogtrykkeriet, Odense. Skrift: Monotype Times. Kli-

Når Ib Spang Olsen sidder bag skærmen i TV og tegner og fortæller vides af erfaring, at børnene er med i hvert ord og hver streg: vor tids bedstemoder; sjældent at en kunstner mestrer så mange medier. I *Kiosken på torvet* er vi også med uden at forstyrre børnene, 224/172 mm, 1964.

Men næppe er det blevet lyst om onsdagen, før Bodil og Karsten igen er på tæerne for at snakke med damen i kiosken, og denne gang har de Karen med.

Karen kan så godt lide den løve, hun så tit har set oppe på kiosken, og derfor siger hun straks: Godmorgen, hvorfor har du en løve på din kiosk?

Godmorgen, svarer kioskdamen. Det skal jeg såmænd gerne fortælle dig. Men først ser hun til den ene side, og hun ser til den anden side, for der er ingen andre, som må høre. Men der er heller ingen, og derfor fortsætter hun: Det er min hjælpe-løve.

chéer: Rober W. Peyrath. Bogbinderi: Gyldendals Forlagsbogbinderi.

O. Juhl og H. L. Hansen: Matematik 8-10 klasse-trin/2.

Forlag: G. E. C. Gads Forlag (1969). Tilrettelægning: Erik Ellegaard Frederiksen. Bogtryk: Fr. Bagge. Skrift: Monotype Plantin. Bogbinderi: Jacob Badens Eftf. Klichéer: Fr. Bagge

BØRNEBØGER

Ib Spang Olsen: Kiosken på Torvet.

Illustration: Forfatteren. Forlag: Gyldendal (1964). Tilrettelægning: Ib Spang Olsen. Bogtryk: Grafodan Offset, Værløse. Skrift: Linotype Baskerville. Bogbinderi: Carl Petersens Enke A/S.

Halfdan Rasmussen: Hokus Pokus og andre børnerim.

Illustration: Ib Spang Olsen. Forlag: Det Schønberg-ske Forlag (1969). Tilrettelægning: Ib Spang Olsen. Bogtryk: Grafodan Offset. Skrift: Monotype Baskerville. Bogbinderi: Ladegaard.

»Det er indlysende, at det æstetiske element må indtage en fremskudt plads i vor bedømmelse af typografi. Men på visse tidspunkter har den overskygget funktionens endnu vigtigere problem. Det var f.eks. tilfældet da traditionalister og modernister brød ud i en fanatisk debat efter fremkomsten af Bauhaus-typografien i 20-erne. Bølgerne herfra spredtes vidt omkring, men diskussionen berørte kun de æstetiske problemer. Spørgsmålet om *kommunikation* kom derimod ikke på tale.

Vigtigst af alt er imidlertid funktionen. God typografi må søge at gøre budskabet så let læseligt og modtageligt som muligt for læseren. Hvad man skal bedømme – og bedømme ud fra et funktionssynspunkt – er følgende forholdet mellem det trykte og den læsende. Typografien må således regnes for et *psykologisk* problem«.

Fra artiklen *Noget om læselighed* af Bror Zachrisson. Bogvennen 5 1968-70.